

IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMUNK HOLICSI FAJANSZGYŰJTEMÉNYE

IRTA PAYRNÉ ELEFÁNT OLGA DR

holicsi fajanszgyűjtemény az Iparművészeti Múzeumnak legteljesebb, páratlanul gazdag csoportja. Magvát Bubicz Zsigmond kassai püspöknek nagylelkű adománya adta meg. Ő ezt a gazdag sorozatot még abban az

időben szedte össze, amikor külföldön senki holicsi tárgyak gyűjtésével nem foglalkozott. Ma a holicsi fajansz nagyon keresett, s ezért gyűjteményének értékenapról-napra növekszik, de egyben növekednek a nehézségek is, melyekkel a múzeumnak meg kell küzdenie, hogy azt teljessé tegye. Ennek dacára a gyűjtemény évről-évre gyarapodik és tökéletesedik. És ma már a holicsi fajansz tanulmányozása az Iparművészeti Múzeum gyűjteménye nélkül nem lehetséges, mert sehol egyebütt sincsen valamennyi irány, kor, forma és mustra ilyen teljességben képviselve.

A holicsi gyár története még nincs teljesen megvilágítva. Alapítását Ferenc császár nevével hozzák kapcsolatba és eddig az 1740-es évek tájára tették, ezzel ellentétben Radisics Jenő egy a múzeumban levő patikaedény alapján, mely az egri patikából való és Telekessy egri püspök († 1715) címerével díszes, megállapította, hogy legkésőbb 1714-ben a gyár már tökéletes darabokat készített (116. ábra). Igaz ugyan, hogy a múzeum legrégebb holicsi edényei alapján nem látszik valószínűnek, hogy a gyár első termékei kezdetlegeseek, vagy kísérletszerűek lettek volna, úgy látszik mindjárt gyakorlott külföldi munkásokat és festőket alkalmaztak, még pedig valószínűleg franciákat.

A gyár működési ideje javarészt a XVIII. sz. esik s így majdnem minden készítménye a rokokó ízlés formáit tünteti fel (118. ábra); a század elején készült edényeken még barokk formák is fordulnak elő. Nagy változatosság mellett legjobban jellemzi a gyár termékeit az önállóság hiánya. Minden XVIII. századi európai gyárnak, sőt a kínai és japán porcellánnak mintáját is megtaláljuk Holicson. A bécsi porcellángyár, Meissen, a francia fajanszgyárak s az olasz majolika közvetlen hatásaival találkozunk lépten-nyomon. A régi magyar fehérédény az egyetlen, amellyel a gyárnak nincsen kapcsolata.

Munka és anyag tekintetében a holicsi edény felveszi a versenyt Európa akkori összes fajanszgyáraival. Az edényformák készítése gondos, rendszerint kézzel modellált.

„A tálak, tányérok karimája rendszerint többszörös, hajladozott vagy hullámos körvonalú, a szegélyeket párkányok, olykor domború virágok vagy kecses izlésű kartusok díszítik, gerincek futnak végig a folyadékok számára való edények oldalain, ami által azok hat, nyolc, vagy tizenkét oldalra oszthatnak fel, a fedőket pedig kupola formájára csinálták és gomb helyett gyümölcsökkel díszítették. Szóval a holicsi edényeket is ugyanazok a formák jellemzik, amelyeket az ón és ezüst asztali készleteken találunk ugyanakkor.“ *

A XVIII. sz. elejéről való barokkformájú edények közül sok maradt festetlen (114. ábra), hogy ezek szándékosan fehérédények-e, vagy véletlenül kerültek el a díszítést, nem tudhatni. A múzeumnak ezek a legrégebb holicsi tárgyai lehetőleg együtt vannak kiállítva. A barokk formák mellett a díszítés díszítválsága és a szín halványsága jellemzi őket; gyakori szín a mangán-viola és barna, szürkés-kék, sárga és a zöld, a piros a mi legrégebb holicsi edényeinken nem fordul elő. Szép példa e korból egy három darabból összeállított asztalközépre való tálca (plateau), domború, barokk kartusdíszű hullámos kerete van, tükrében gyümölcskötegekkel, ugyanettől a kéztől van festve s a készlethez tartozik egy hosszúkás tál s egy tányér.

Színezésben egyezik ezekkel egy kínai musztrára emlékeztető tányér (119. ábra), közepén leveles ágon ülő papagáj, peremén elszórt pillangók, madarak és bogarak.

Egy mesteri kézzel festett, repülő madarakkal díszített levesestál szintén kínai hatást mutat. Fedele hiányzik.

Ehhez a legrégebb csoporthoz csatlakozik egy kakasalakú nagy gyümölcsstartó asztaldísz (112. ábra), naturalisztikus formáinak színezése mintaszerű és több fehér gerezdes, füstölőalakú edény színes felrakott domború virágokkal díszítve.

Szintén a század elejéről való és a kelet-ázsiai keramiára vezethető vissza a gyűjtemény egy nagyobb csoportja. Legjellegzetesebbek ezek közt a sárga vagy ritkábban levendula-kék alaphoz kihagyott fehér mezőkre rajzolt tájképek és idillikus kínai alakos jelenetek. Ennél a csoportnál jelenik meg a vasvörös szín. Több tányér, tál és kancsó van ezekből az edényekből a múzeum birtokában, de csak mázuk, színezésük és dekoratív felosztásuk ugyanaz, közelebről nézve igen különböz-

* Radisics Jenő: Magyar műkincsek 85. old., Budapest, 1896.

IPAR-
MŰVÉSZETI
MÚZEUMUNK
HOLICSI
FAJANSZGYŰ-
JTEMÉNYE

nek egymástól. Vannak közöttük könnyű kézzel odavetett, vagy gondosan rajzolt szép darabok és vannak durván, gond nélkül készítették is. Első pillantásra nyilvánvaló, hogy több mesterkészítette őket. És igen különböző kvalitású mesterek. A „sárga edény” mellett a korábbi daraboknak egész csoportján mutatkozik még a kelet-ázsiai kerámia hatása. Több összetartozó darabon vasvörössel vonalosan rajzolt kínai jelenet, vagy kínai virágmustra van. Kínai hatást mutat, de a kora-bécsi porcellán közvetítésén keresztül, pár — madarakkal és virágcsokrokkal díszített — tányérunk és hosszú tálunk; ezek is a XVIII. század elejéről valók és nem annyira a tárgyban, mint a növényi és állatformák jellegzetes stilizálásában árulják el a kínai rokonságot.

A legszebb és legritkább darabjai a holicsei gyárnak az arannyal díszített példányok, ezek természetesen drágább és finomabb kivitelű, jobb mestertől festett darabok voltak. Talán legfinomabb közöttük két japán őrmezi porcellántányér másolata (110. ábra). Gondos, szabatos rajzú, szépen színezett virágos mustrája gazdagon van aranyozva. Ugyancsak arannyal díszes és finoman van festve két kínai rajzú peoniás és másik két kínai virágos tányérunk.

Egy majdnem teljes készletünk is japán mintára vezethető vissza. Az edények peremén meggyvörös vagy zöld szalagsáv között fehér, domború — pâte sur pâte — cseresznye-virágok s a tükörben peoniából kinövő virágzó cseresznyeágak.

Az olasz majolika igen ritka másolatai közül is van két castelli-i eredetű visszavezethető tányér múzeumunkban, az egyik lovasalak (111. ábra), másikon vadászcsoportján is.

Tichy Kálmán: Gombolyítás.

K. Tichy: Aufhaspeln.

nezésre jellemző a pasztellék, barnásviola és az okkersárga. Mind a két ábrázolás igen ügyes festő kezére vall.

Az európai gyárak közül a legkorábbi edényeken a francia fajanszgyárak hatása észlelhető. Roueni eredetű volt két fehér mázú, kékkel festett barokkrajzú nyolcszögletes tányérunknak (119. ábra). A strassburgi fajanszgyárak rokonságot egy domború meggyvörös szegélydíszrel ellátott rózsás készletünk.

A kék virágos rajzú holicsei edény a régi meissenai és bécsi használati

edényeknél gyakori „Zwiebelmuster“-t másolja.

Bécs különben a legközelebbes és leggyakrabban használt forrása a holicsei gyárnak. Valószínű, hogy festők is kerültek onnét hozzánk. A gyárnak egész fennállása alatt gyakorlatban levő elszórt rózsás mustrának pontos előképét látjuk egy bécsi porcellán levesestálunkon, mely, hogy az összehasonlítás kézenfekvő legyen, az utána készült egész holicsei készlet közé van kiállítva.

Nemcsak a különböző fajanszok és porcellánok, de különböző eredetű rajzok és metszetek hatása is feltalálható a holicsei edényeken. Egy tálcsánk és a hozzávaló két kanna barnásviolával festett és arannyal díszített ábrázolása valószínűleg német XVIII. sz. rajz után készült. Egy kiválóan finom lilás-vörössel festett kannánk lebegő angyalkái Boucher modorára emlékeztetnek s a legregebbi datált tárgyunkon, egy 1759-ből való kancsón, festett idillikus jelenet Watteau rajzaival mutat rokonságot (120. ábra). Két gyertyatartónkon a fa alatt álló copfos törpe alak valószínűleg Callot-metszetnek köszönheti keletkezését (113. ábra). Ugyancsak különböző hatások észlelhetők holicsei gyűjteményünk gazdag figurális csoportján is.

Tichy Gyula : Apokalipszis. Linoleum.

J. Tichy : Apokalypse Linoleum.

IPAR-
MŰVÉSZETI
MŰZEUMUNK
HOLCSI
FAJANSZGYŰJ-
TEMÉNYE

Átmenetet képeznek az edényektől az alapos plasztikához a spárgakötegek, citromok, káposztafejek és nagy rózsák alakjában készült szelencék és edények s az állatalakok, melyek szintén asztaldíszül és gyümölcstartóul szolgáltak. Legrégibb, legnagyobb és legszebb ilyen állatunk a már említett kakas, de ezenkívül van három papagájunk — egy közülük régibb és a színezésben gondosabb —, két vadkacsánk, egyiknek lejáró hátán fogó gyanánt egy kisebb kacsa van s egy galambunk. Önálló állatszobrunk három kisebb kutyaalak.

Már emberalakkal díszített edény a sótartó. Múzeumunknak számos különbözően színezett és különböző minőségű példánya úgyszólván mind egy eredetire vezethető vissza. Még pedig a férfialak egy meissenai (216. ábra), a nőalak egy meissenai után készült bécsi mintára. Különös véletlen, hogy a múzeumnak sikerült mind a két mintadarabot megszereznie. Egy szekrényben egymás mellé vannak állítva ezek a modellnek használt porcellán sótartók és a róluk másolt holicsei fajanszok s ezáltal igen érdekes összehasonlításra nyílik alkalom. Nemcsak a porcellán- és fajanszanyag különbségével kapcsolatos formakülönbségek, hanem a másolók tehetsége és tehetségtelensége, gondossága és gondatlansága szempontjából is.

Mindössze három sótartónk van, mely nem innét vette eredetét. Egyik egy ülő férfialak levendulakék kigombolt kabátban, lábánál kis kutya, tartásban és egyes formáiban sem emlékeztet az előbbi típusra, színezése és festése is sokkal gondosabb a többinél. Egészen eltér ettől egy térdeplő turbános török alakja s még ritkább sótartóforma egy delfin hátán térdeplő gyermekalak (108. ábra). Eleven, lendületes mozdulata és jól mintázott formái mellett a festés gondossága is jó mesterre vagy példaképre mutat.

Három tritonos asztaldíszünk között egy mintaszerű példány vonja magára a figyelmet; lehet, hogy a többi ilyen asztaldísznek — melyekkel alapformájában megegyezik — mintadarabja volt. A triton gondosabb és gazdagabb részleformái és a tál szép vonalú, pompás rocaille dísz s színeinek tisztasága a legszebb holicsei darabok közé sorozzák (107. ábra).

Magyar vonatkozásánál fogva érdekes egy lovon ülő magyar huszár jól modellált szobra. (109. ábra.)

Külön csoportot képeznek a holicsei vallásos tárgyú szobrok, úgy látszik, hogy ezek a legeredetibb alkotásai a gyárnak, minden más holicsei gyártmánynál inkább utalnak a modellírózó művész egyéniségére. Ezek a csoportok külön szekrényben kaptak helyet. Legszebb közöttük egy „kálvária“, mely a XVIII. sz. jellegzetes, kissé patetikus, lendületes formáit tüzes, szép színekkel társlítva tünteti fel (106. ábra).

A népies, de nem a magyar kerámiával mutat rokonságot a céhkorsók és virágos boroscansók csoportja. A legtöbb a habáner edény egyszerű formáit mutatja, virágcsokrokkal vagy céhjelvénnyel díszített, de vannak köztük alakos jelenetekkel és címerekkel ellátott darabok. A legtöbbje datált, közöttük van legrégebb datált darabunk 1745-ből. A 80-as évektől kezdve angol mintára készült keménycserepek is nagy számban vannak múzeumunkban és nemcsak könyomás útján sokszorosított fekete díszítményű edények, de a ritkább művészi festésű és gondosabb darabok is (117. ábra). Keménycserép-szobrocskáink közt legszebb egy kékköpenyű, földgömbön álló Madonna (121. ábra), realiztikus felfogása miatt érdekes egy koldus és koldusnő alakja.

A holicsei keménycserepek mellé sorakoznak a több szekrényben kiállított kassai, pápai, iglói s más kisebb keménycserép-gyárak készítményei.

Jól vannak képviselve gyűjteményünkben a tatai és stomfai fajanszgyár termékei, ezek a holicsei fajanszszal nemcsak formában és mustrában mutatnak feltűnő megegyezést, de nem ritkán van arra eset, hogy ugyanarra a festő kézre is vallanak, s így demonstrálják azt a feltevést, hogy Tatán holicsei munkásokat is alkalmaztak.

Szép tatai darab egy álló női alakkal díszített kétkarú gyertyatartó. Különben Tatán a luxusdarabok, szobrocskák, asztaldíszek ritkábbak. Inkább csak használati edény készül és technikailag is rosszabb minőségben mint Holicson.

Tichy Kálmán;

Ex-libris.